

SĀKUMSKOLĒNA – LASĪTĀJA RAKSTUROJUMS: PROBLĒMAS UN RISINĀJUMI

A Profile of Primary School Reader: Problems and Solutions

Andris Kriekis

Liepāja University, Latvia

Zenta Anspoka

University of Latvia, Latvia

Abstract. *In order to ensure a targeted development of literacy in a primary school, it is important to recognize needs and realize experience of the little reader.*

The article aims to analyze the results of a study of literacy levels, reading habits and needs of pupils studying in classes 2 and 3.

The study's methodology is based on psychological theories about the current development of children of the youngest school age, on necessity theories, linguadidactic theories and educational observation, as well as on teacher polls.

The data analyzed in the study was collected from April 2017 to January 2018. The study involved 819 pupils studying in classes 2 and 3.

The results of the study have been processed using quantitative (arithmetic mean, frequency distribution) and qualitative (meaning content analysis) methods.

They have contributed to the development of the profile of the Latvian starting school reader, and have exposed the difficulties encountered by students while learning and using literacy, as well as the reading habits of pupils and the main causes to draw attention to in the primary education process, in order to improve the level of literacy and gradually turn in a proficient reader.

Keywords: *competent reader, reading habits reading literacy, reader profile.*

Ievads

Introduction

Pētījuma aktualitāte izriet no OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā PISA 2018 iegūtajiem rezultātiem. Salīdzinot ar iepriekšējo ciklu – PISA 2015, Latvijas skolēniem lasītprasme ir statistiski nozīmīgi samazinājusies. Lai arī atsevišķi sasniegumi skolēniem lasītprasmes jomā ir uzlabojušies, piemēram, prasme atrast informāciju un to izprast, nevaram samierināties ar to, ka, salīdzinot ar citu valstu skolēnu rezultātiem, Latvijas skolēniem ir zemāki sasniegumi informācijas izvērtēšanas un reflektēšanas jomā. Nozīmīga problēma ir arī skolēnu mazais vārdu krājums, kas traucē

uztvert un izprast tekstu, neprasme strādāt ar dažādiem avotiem. Joprojām Latvijā sasniegumi lasīšanā ir atšķirīgi atkarībā no dzimuma vai izglītības iestādes atrašanās vietas. Meitenēm ir ievērojami augstāki sasniegumi nekā zēniem, starp Latvijas skolām ar augstiem vidējiem sasniegumiem dominē Rīgas skolēni. Ne mazāk nozīmīgs ir fakts, ka tiem skolēniem, kuri lasa gan iespiestās grāmatas, gan digitālos tekstus, vidējie sasniegumi lasīšanā ir augstāki. Savukārt skolēniem, kuri lasīšanu izmanto galvenokārt tikai mācību vajadzībām, jo, kā atzīst skolēni, tas ir obligāti jādara, bet nelasa sava prieka pēc un lasīšanu neuzskata par vienu no saviem vaļaspriekiem, ir zemāki sasniegumi. Pat tiem skolēniem, kuri vairākas reizes dienā lasa e-pastu, ziņas, tiešsaistē meklē informāciju mācību nolūkiem, piedalās grupu diskusijās vai forumos, meklē tiešsaistē dažādus sarakstus, informāciju par pasākumiem, padomus u.c., vidējie sasniegumi lasīšanā ir augstāki par to skolēnu sasniegumiem, kuri šādās darbībās iesaistās retāk vai neiesaistās vispār (Latvija OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā PISA 2018 – pirmie rezultāti un secinājumi, 2019).

Ņemot vērā to, ka sākumskola ir tas izglītības posms, kurā sākas lietpratīga lasītāja veidošanās process, aktuāla problēma ir, kā mācību procesā skolēna un skolotāja sadarbībā panākt augstāku skolēnu lasītprasmes līmeni, kā skolotājam kļūt par šī “ceļa rādītāju”, apzinoties, ka sākumskolēns ir tajā vecumā, kurā viņš grib darīt, bet ne vienmēr zina, kā to var veiksmīgāk izdarīt. Skolotājs ir tas, kurš profesionāli var palīdzēt apgūt dažādus, šajā gadījumā, lasītprasmes apguves un attīstības paņēmienus, pārliecināt, ka lasīšanas process ir aizraujošs, un tāds var būt mūža garumā. Taču, lai skolēna un skolotāja sadarbība būtu veiksmīga, lai varētu mērķtiecīgi risināt iepriekš minētās problēmas, bija svarīgi veikt pētījumu par to, kādas ir mūsdienu sākumskolēna objektīvās un subjektīvās vajadzības, ar kurām jāreķinās lasītprasmes apguves procesā.

Raksta mērķis ir analizēt Latvijas sākumskolēna – lasītāja portretu un piedāvāt vairākus pedagoģiskos risinājumus viņu lasītprasmes attīstībai sākumskolā.

Pētījuma teorētisko pamatu veido pedagoģijas un psiholoģijas teorijas (Blakemore & Frith, 2005; Gutierrez & Rogoff, 2003; Hedegaard, 2002; Macintyre, 2007), lingvodidaktikas teorijas (Anspoka, 2008, Anspoka & Tūbele, 2015; Gootkina, 2010; Latham & Faulkner, 2013).

Empīriskajā pētījumā izmantota teorētiski pamatota un Latvijas izglītības pētījumos adaptēta aptaujas anketa ar slēgtiem un atvērtiem jautājumiem, kuras mērķis iegūt skolēna izpratni par vairākiem ar viņa lasītprasmi saistītiem jautājumiem. Anketas saturs un jautājumu forma veidota tā, lai sākumskolēns justos kā eksperts, sniedzot padomus anketā minētajam varonim.

Pētījumā piedalījās 819 Latvijas 2.–3. klases sākumskolēnu (53% no respondentu skaita 2. klases skolēni, 47% – 3.klases skolēni. Starp respondentiem 51% ir meitenes un 49% zēnu).

Ņemot vērā ievērojamo respondentu skaitu, datu vākšanas procesā tika izmantoti Latvijas Pasta pakalpojumi. Anketu aizpildīšanu vadīja skolēnu (respondentu) skolotāji un/vai klašu audzinātāji, ievērojot viņiem sniegtās instrukcijas. To skolēnu atbildes, kuri neprata izteikties rakstrunā, tika precīzi pierakstītas.

Anketās iegūtie dati tiek analizēti gan kvantitatīvi un kvalitatīvi. No kvantitatīvā viedokļa atspoguļots respondentu procentuālais dalījums par kādu jautājumu pēc izteikumu biežuma. No kvalitatīvā viedokļa pētījumā veikta respondentu izteikumu kontentanalīze. Izmantojot kontentanalīzi, iegūtas ar pētāmo problēmu saistītas satura vienības, un tās vispārinātas. Izmantojot vispārinātās satura vienības, aprēķināts to procentuālais sadalījums biežuma ziņā, tādejādi starp satura vienībām nav 100% dalījuma, jo vienam respondentam bija iespēja sniegt tādu atbildi, lai no tās izdalītu vairākas satura vienības. Tā ļauj iegūt informāciju par sākumskolēna izpratni, ko nozīmē labi lasīt, kāpēc lasītprasme ir nozīmīga viņa dzīvesdarbībā.

Lasītprasmes jēdziens ***Reading literacy concept***

Atbilstoši OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā izvirzītajām prasībām lasītprasme tiek definēta kā spēja saprast, izmantot un novērtēt rakstveida tekstus, lai sasniegtu savus mērķus, pilnveidotu savas zināšanas un potenciālu, piedalītos sabiedrības dzīvē (Geske, Grīnfelds, Kangro, & Kiseļova, 2013).

Ja 20. gadsimtā lasītprasmes apgūšana vai pilnveide galvenokārt bija saistīta ar grāmatu un tās lasīšanas kultūru, tad digitālo mediju laikmetā lasītprasmes jēdziens kļuvis plašāks, un šī prasme tiek attiecināta arī uz spēju atkodēt un izmantot daudzveidīgu tekstuālo, vizuālo un audiovizuālo informāciju (Godwin – Jones, 2011).

Tajā pašā laikā lasītprasmes apguve ir process, kas prasa piepūli un laiku, lai iemācītos izlasīt to, kas rakstīts uz papīra vai ekrāna, iespiestiem vai rakstītiem burtiem, lai uztvertu lasīto, iedziļinātos tajā un spētu par to spriest, stāstīt u.tml., citiem vārdiem sakot, darīt visu, kas nepieciešams atbilstoši lasīšanas nolūkam (Anspoka, 2015, 2008).

Nevaram ignorēt arī to, ka lasītprasmes apguve ir komplicētu un sarežģītu darbību kopums. Tās kvalitāte ir atkarīga gan no tā, ko skolēns lasa, gan no tā, kas notiek lasīšanas procesā, gan arī no tā, kas tiek darīts pēc teksta vai tā fragmenta izlasīšanas.

Lai veicinātu lietpratīga lasītāja veidošanos, lasīšanai un izlasītā interpretācijai piedāvājami dažādu žanru un stilu teksti. Ne mazāk svarīga ir arī noteikumu, veidlapu, reklāmu, sludinājumu, tabulu un diagrammu lasītprasme. Viens no skolas uzdevumiem, strādājot ar lasāmajiem tekstiem, ir apgūt prasmi veidot arī savus tekstus (Anspoka & Tūbele, 2015).

Lasīšana ir sarežģīts process, kurā nepieciešama uzmanība, atmiņa, asociatīvās saiknes starp sensorajām sistēmām, fonoloģiskā uztvere, ātra atkodēšana u.c.

Lasīšanas procesā notiek vārdu nozīmju uztveršana, jēdzieniskās saiknes saskatīšana, sapratne un izpratne, lasītā analītisks vērtējums, sociālo prasmju attīstība un vērtību izpratne (Gutierrez & Rogoff, 2003; Blakemore & Frith, 2005; Block & Duffly, 2008).

Ja lasīt var iemācīt samērā ātri, tad sakarību meklēšana starp teksta rindām ir tā prasme, kas veidojas izteikti individuālā, daudzveidīgā darbībā.

Lasīšanas process ir saistīts arī ar tādiem aspektiem kā prasmi paredzēt, kontrolēt, uzdot jautājumus, lasīto saistīt ar attēlu (šis aspekts ir būtisks mūsdienās, jo jāspēj ātri lineāru tekstu saistīt ar ilustratīvo materiālu), atgriezties un atkārtoti pārlasīt tekstu, mainot lasīšanas mērķi, atrast galveno domu, apkopot un novērtēt u.c. Ņemot vērā, ka mūsdienās ir sastopami arī daudzveidīgi digitālie un virtuālie teksti, lasītprasmes apguves procesā skolēnam ir vajadzīga prasme ātri reaģēt, dalīt uzmanību starp vajadzīgo un nenozīmīgo informāciju, ierobežotā laikā izlasīt vai tekstā atrast vajadzīgo informāciju (Block & Duffly, 2008; Anspoka & Tūbele, 2015).

Iepriekš aprakstītais ļauj secināt, ka kļūt par lietpratīgu lasītāju, kurš lasa tekstu, skaidri zinot lasīšanas nolūku, piemēram, noskaidrot kādu jautājumu, izprast ideju, iegūt jaunu informāciju, sagatavot stāstījumu, atrisināt krustvārdu mīklu, salīdzināt savu pieredzi ar tekstā pausto, strukturēt tekstā atrodamo informāciju tabulā vai attēlā, pilnveidot lasīšanas tehniku u.c., kā arī tekstā ātri pazīst vārdus, lasa, izmantojot atbilstošu lasīšanas paņēmienu, izprot teksta saturu, izlasīto informāciju saista ar jau zināmo informāciju un kritiski vērtē, ir pēctecīgs un mērķtiecīgs process.

Tikai lietpratīgs lasītājs ir spējīgs domāt par teksta saturu, jo viņam grūtības vairs nesagādā burtu, zilbju, vārdu, frāžu un apjomīgāku teksta daļu izlasīšanas tehnika (Anspoka & Tūbele, 2015).

Lai skolēns varētu kvalitatīvi veikt mācību uzdevumus skolā un ārpus tās, jau 2. un 3. klasē ir svarīgi panākt, lai skolēns veidojas par pieredzējušu lasītāju.

Skolēna izpratne par lasītprasmi un tās nozīmi dzīvesdarbībā *The reading literacy understanding of the pupil and it's role in his/her life*

Meklējot atbildi uz pētījuma jautājumu par to, kādas ir sākumskolēna vajadzības, lai skolēns var pakāpeniski kļūt par lietpratīgu lasītāju, svarīgi bija noskaidrot, ko skolēni lasa un kāpēc, skolēnuprāt, jāprot labi lasīt.

Pētījuma dati apliecina, ka visbiežāk skolēni lasīšanu saista ar daiļliteratūras lasīšanu. Viņi norāda, ka lasa par piedzīvojumiem (25,74%), lasa pasakas vai stāstus par dažādiem notikumiem (23,68%), dzīvniekiem (21,88%). Statistiski nenozīmīgas ir respondentu atbildes par to, ka viņi lasa arī cita žanra vai stila tekstus.

Tas ļauj secināt, ka mācību procesā ir paplašināma skolēna izpratne par lasīšanu kā procesu, un to var izdarīt, mācību procesā iekļaujot darbu ar dažādiem tekstiem žanru, stilu, apjoma un izkārtojuma ziņā.

Noskaidrojot to, kā skolēni izvēlas lasāmos tekstus, 82% skolēnu apmeklēja bibliotēku, lai uz vietas lasītu grāmatas (51,06%), ņemtu grāmatas lasīšanai mājās (39,97%), pētītu grāmatas, to ilustrācijas (9,42%).

Iegūtie statistiski nozīmīgie dati par bibliotēku liek domāt par to, kā skolas vai vietējā pagasta bibliotēku izmantot par mērķtiecīgu resursu skolēna lasītprasmes pilnveidei un lietpratīga lasītāja pieredzes apguvei. Ir svarīgi panākt, lai bibliotēkas darbinieki ir mērķtiecīgs skolotāju atbalsta personāls mācību procesā. Bibliotēku attīstības veidotājiem un skolotāju tālākizglītotājiem ir pamats domāt par bibliotēkas funkciju, bibliotēku darbinieku un skolotāju sadarbības paplašināšanu.

No 802 atbildes sniegušajiem respondentiem 92% ikdienā izmanto internetu. Nozīmīgs fakts ir arī tas, ka informācijas ieguvei un apmaiņai 53% skolēnu izmanto sociālos tīklus, un biežāk minētie ir - draugiem.lv (67,90%), Instagram (40,74%), Facebook (34,07%).

Tie ir vērā ņemami fakti, kā šos resursus izmantot skolēna lasītprasmes apguves procesā.

Ir jāreķinās ar to, ka mūsdienu skolā mācās skolēni, kuri, agrīnā vecumā izmantodami informācijas tehnoloģijas, ir pielāgojušies plašai saziņai ar pasauli. Šāda saziņa ir loģisku darbību kopums, un tāpēc skolēnam ir svarīgi ne tikai tas, ko viņš dara, bet arī precīzi noteikumi, uz kuriem balstās šis darbs (Latham & Faulkner, 2013).

Mācību procesā ir būtiski pilnveidot skolēna zināšanas un prasmes, kā analizēt un izmantot dažādās interneta vietnēs iegūto informāciju, pilnveidot kritisko domāšanu un prasmi izvērtēt informāciju no ticamības viedokļa.

Darbam ar e-vidē sastopamajiem tekstiem ir vajadzīga digitālā prasme. 807 respondenti sniedza atbildes par to, ar kurām no aptaujā minētajām ierīcēm viņi prot rīkoties.

Apkopotie dati liecina, ka skolēni visaugstāk vērtē savu prasmi izmantot skārienjutīgo telefonu, planšeti un datoru (attiecīgi – 97,03%, 97,15% un 97,65%). Gandrīz puse – 44,98% respondentu atzīst, ka prot rīkoties ar interaktīvo tāfeli, kura tiek izmantota mācību procesā. Vērā ņemama skolēnu pieredze arī darbā ar skārienjutīgo galdu (25,03%) un dokumentu kameru (19,58%).

Iegūtie dati gan vēl nenozīmē, ka viņi to dara mērķtiecīgi, līdz ar to skolotājam rodas iespējas skolēnam to palīdzēt apgūt.

Taču ir redzamas arī procentuālās atšķirības starp to, kā skolēns prot lietot tehnoloģisko ierīci un to, cik bieži to izmanto mācību procesā. Visās sadaļās procentuālais daļījums sadaļā *izmanto mācību procesā* ir zemāks kā sadaļā *prot lietot* (sk. 1. tabulu).

1.tabula. Atbilžu procentuālais salīdzinājums starp skolēnu sniegtajām atbildēm, ar kurām ierīcēm, viņaprāt, prot rīkoties un kuras, viņaprāt, izmanto mācību procesā
Table 1 Comparison of responses provided by pupils (in percentage), showing which devices they consider they are able to handle and which devices they consider are used by them in the learning process

Ierīce	Prot lietot	Izmanto mācību procesā
Rakstāmmašīna	20,32%	1%
Dators	97,65%	82%
Planšete	97,15%	39%
Skārienjutīgais telefons	97,03%	53%
Telefons “ar podziņām”	74,23%	7%
Diktafons	19,21 %	1%
Interaktīvā tāfele	44,98%	40%
Skārienjutīgais galds	25,03%	4%
Dokumentu kamera	19,58%	13 %
3D printeris	12,76%	1%

Tā ir pretruna, kas risināma. Pastāv daudz dažādu iespēju, kā skolēnu motivēt lasīt un strādāt ar tekstu, pietam izmantojot tos līdzekļus, kuri skolēnam ir zināmi.

Nepietiekamais materiālais nodrošinājums, skolotāja neprasme vai nevēlēšanās integrēt skolēna prasmes mācību procesā nedrīkst būt šķērslis to neizmantošanai.

Noskaidrojot skolēnu izpratni par lasītprasmes nepieciešamību, gandrīz puse aptaujāto respondentu, t.i., 46% uzskata, ka jāprot lasīt, lai lasīšanu izmantotu papildu zināšanu ieguvei, ar to galvenokārt saprotot lasītprasmes

lomu mācīšanās procesā. 24% atbilžu norāda, ka lasītprasme nepieciešama, lai varētu izlasīt dažādus tekstus, jo lasītprasme ir nepieciešama ikdienā un ar sadzīvi saistītās situācijās, īpaši lasot tādus tekstus kā avīzes, informatīvos ziņojumus u.c. 30% skolēnu lasīšanas nozīmīgumu saista ar tās vajadzību darbā.

No tā var secināt, ka respondenti izprot lasītprasmes vajadzību cilvēka dzīvē. Ir apzināti svarīgākie lasīšanas nolūki kā lasīšana, lai iegūtu informāciju, lasīšana, lai atrastu atbildi uz konkrētu jautājumu, lasīšana emocionālās pieredzes pilnveidošanai u.c.

Pamatojums tam, ka no lasītprasmes ir atkarīga skolēna mācīšanās kvalitāte, ir arī 64% respondentu skaidrojums, ka viņiem skolā bijušas situācijas, kad nav bijuši spējīgi izlasīt uzdevumu nosacījumus, īpaši matemātikā, latviešu valodā, dabaszinībās un angļu valodā.

Daži skolotāja profesionālās darbības aspekti skolēna lasītprasmes apguves procesā

Some aspects of teacher's professional activities in the pupils reading literacy development process

Pētījuma laikā respondentiem tika modelēta situācija, kurā kāds skolēns neprot izlasīt vārdus vai tekstu. Tika jautāts, kam līdzīgā situācijā palīdzību lūgs skolēns.

Kā visbiežāko iepriekš minētās problēmas risinājumu respondenti min *pajautātu palīdzību skolotājam*, (47,54%), *atcerētos pats, ja iedziļinātos* (32,55%), *pajautātu klasesbiedriem* (14,05%).

Iegūtie dati liecina, ka skolotājs sākumskolā ir skolēna autoritāte, un to jāprot profesionāli izmantot.

Vienlaikus liela uzmanība pievēršama arī tiem skolēniem, kuri atbildes meklē paši atceroties vai iedziļinoties, un tas nozīmē, ka skolotājam jāprot to respektēt, nesteidzināt vai, nesagaidot tūlītēju rezultātu, pateikt skolēnam priekšā.

Savukārt statistiski nozīmīgais rādītājs, ka daļa skolēnu palīdzību lūgtu klasesbiedriem, skolotājam liek apzināties, kā grupu vai pāru darbā nodrošināt savstarpējo mācīšanos.

Ņemot vērā, ka sākumskolēna kā personības attīstība atkarīga no viņa individualitātes, veselības stāvokļa, sociālās un kultūrvides, kurā viņš dzīvo, savstarpējām attiecībām starp vienaudžiem un pieaugušajiem, vērtību sistēmas ģimenē (Hedegaard, 2002; Macintyre, 2007), skolotājs var veiksmīgi virzīt skolēna lasītprasmes apguves procesu.

Apgūstot iepriekš minētās prasmes, pastāv vairāki svarīgi nosacījumi, kas ņemami vērā, lai šis process notiktu ne tikai jēgpilni, bet arī skolēna piemērotā vidē.

Galvenais ir radīt pozitīvu, labvēlīgu attieksmi pret mācībām, tajā skaitā arī pret lasītprasme apguves procesu, jo šajā posmā tā ir jauna pieredze. Ja pret lasīšanu izveidosies negatīva attieksme, vēlāk to būs ļoti grūti mainīt, un skolēnam var rasties problēmas citu mācību priekšmetu apgūvē (Geske & Ozola, 2007).

Skolēna kā lasītāja pieredzes veidošanās, viņa dzīves vērtības, tajā skaitā arī lasīšana kā viņa dzīves vērtība atkarīga no dažādiem faktoriem (Huntsinger, Jose, Larson, Kreig, & Shaligram, 2000; Gutierrez & Rogoff, 2003).

Tas, ka zēnu un meiteņu lasītprasmes līmenis atšķiras, saistīts ar to, ka, sākot mācības skolā, zēni ir mazāk nobrieduši kā meitenes. Šajā vecumā nozīmīga ir arī sociālo lomu apguve. Tā kā vairākums sākumskolas skolotāju ir sievietes, tas atvieglo meitenēm identificēšanos ar skolotāju un līdz ar to, iespējams, palīdz labāk mācīties (Geske & Ozola, 2007). Iepriekš teiktais gan neatbrīvo skolotāju no profesionālas palīdzības arī zēniem apgūt lasītprasmi. Skolotājam, apzinoties šo problēmu, mācību procesā lielāka uzmanība pievēršama tieši skolēnu – zēnu interesēm atbilstošu tekstu izvēlei, lasītprasmes līmeņa attīstības dinamikas monitorēšanai. Lielāka uzmanība pievēršama arī zēnu gatavībai mācīties un sadarboties gan ar saviem vienaudžiem – kā zēniem, tā meitenēm un skolotāju.

Lai arī sākumskolēnam, īpaši 1. un 2.klasē raksturīga spilgta, dzīva iztēle ar tieksmi uz fantāziju, ne vienmēr skolotājs par apgūto pieredzi var sagaidīt atbilstošu refleksiju. Tas saistīts ar to, ka šajā vecumposmā joprojām ir grūtības ar augstas pakāpes abstrakto domāšanu (Krastiņa & Pipere, 2004; Šteinberga, 2013). Neprasme izteikt savas domas, nabadzīgais vārdu krājums var ievērojami bremsēt arī lasītprasmes attīstības procesu. Šajā sakarā statistiski nozīmīgais fakts, ka vairāk kā puse aptaujāto respondentu uzskata, ka ir grūtības kādā no mācību priekšmetiem viņu lasītprasmes dēļ, rosina domāt, kā plānot darbu ar noteiktiem matemātikas, dabaszinātņu u. c. jēdzieniem, to leksiskās nozīmes izpratni, panākt lielāku starppriekšmetu saikni, vienā mācību jomā iegūto zināšanu un prasmju pārnesi citā jomā.

Sākumskolā skolēns nav psiholoģiski orientēts uz rezultātu. Viņš ir gatavs iesaistīties procesā, un, ja vien skolotājs šo procesu vada tā, ka tas nav fragmentārs, bet sistēmisks, pēctecīgi no vienas darbības var pāriet uz otru, tiek dažādoti lasītprasmes apguvei paredzētie pedagoģiskie līdzekļi, skolēns var sekmīgi apgūt daudzas jaunas lietas, bieži pat netiešā veidā, un priecāties par savu veikumu (Anspoka, 2012).

Skolas pirmajos gados no didaktiskā viedokļa svarīgi radīt apstākļus, lai skolēnu aizrauj process, lai var iejusties tajā vidē, ko viņš pazīst, kas viņu interesē, lai darba temps un apjoms atbilst viņa individuālajām spējām (Gootkina, 2010).

Sākumskolēnam ir vajadzība pēc kaut kā jauna, interesanta un aizraujoša. Zinātkāre ir viņa dabiskais dzinulis. Tieksmi mācīties nosaka griba, kuru nevar ietekmēt ar varu. Svarīgi radīt apstākļus, kuros skolēns apkārtējā pasaulē cenšas noskaidrot lietu un parādību mijsakarības, meklēt izlasītā satura saistību ar reālo dzīvi (Krastiņa & Pipere, 2004; Anspoka & Tūbele, 2015).

Skolotājam ir jābūt gatavam saskarties arī ar izaicinājumiem. Mūsdienās skolēna zināšanas un prasmes kādā jomā var būt arī augstākas nekā skolotājam. Tas nozīmē integrēt skolotāja profesionālo kompetenci ar skolēna zināšanām un prasmēm, lai pēc iespējas īsākā laikā iegūtu augstākus mācību sasniegumus, šajā gadījumā, augstāku skolēna lasītprasmes kvalitāti.

Secinājumi **Conclusions**

- Mūsdienās lasītprasme ir svarīga dzīvesdarbības prasme, kas ļauj cilvēkam izlasīt to, kas rakstīts gan uz papīra, gan ekrāna, iespiestiem vai rakstītiem burtiem, iedziļināties un uztvert lasīto, to kritiski vērtēt, salīdzināt iepriekšējo pieredzi ar jauno pieredzi vai kā citādi apgūt prasmi reflektēt.
- Lasīšana ir sarežģīts process, kurā nepieciešamas tādas prasmes kā uzmanība, atmiņa, fonoloģiskā uztvere, ātra kodēšana, vārdu nozīmju uztveršana, jēdzieniskās saiknes saskatīšana, sapratne un izpratne, lasītā analītisks vērtējums, sociālās prasmes, ātra reakcija, prasme šķirt vajadzīgo un nenozīmīgo informāciju, ierobežotā laikā izlasīt vai tekstā atrast vajadzīgo informāciju.
- Sākumskolā ir paplašināma skolēnu izpratne par lasīšanas procesu, mācību procesā iekļaujot darbu ar žanru, stilu, apjoma un izkārtojuma ziņā dažādiem tekstiem. Īpaša uzmanība pievēršama e-vidē sastopamajiem tekstiem un darbam ar tiem, pilnveidojamas skolēnu zināšanas un prasmes, kā lasīt, analizēt un izmantot dažādās interneta vietnēs iegūto informāciju, pilnveidot kritisko domāšanu un prasmi izvērtēt informāciju no ticamības viedokļa.
- Ņemot vērā to, ka zēnu un meiteņu lasītprasme sākumskolā ir atšķirīga, īpaša uzmanība pievēršama tieši zēnu lasītprasmes attīstības dinamikas regulārai monitorēšanai.
- Statistiski nozīmīgais fakts, ka vairāk kā puse aptaujāto respondentu uzskata, ka grūtības kādā no mācību priekšmetiem rodas viņu lasītprasmes dēļ, tas rada vajadzību plānot darbu ar matemātikas, dabaszinātņu u.c. jēdzieniem, to leksiskās nozīmes izpratni, panākt lielāku starppriekšmetu saikni, vienā mācību jomā iegūto zināšanu un prasmju pārnesei citā jomā.

- Lasītprasmes apguves procesā vairāk izmantojami bibliotēku resursi, svarīgi panākt lielāku skolotāju un skolas vai pagasta bibliotēku darbinieku sadarbību sākumskolas mācību procesā.
- Skolēni prot lietot dažādas tehnoloģiskās ierīces, un tas nozīmē, ka nepietiekamais materiālais nodrošinājums, skolotāja neprasme vai nevēlēšanās integrēt skolēna prasmes mācību procesā nedrīkst būt šķērslis to neizmantošanai. Lai veicinātu skolēna augstākus sasniegumus lasīšanā, svarīgi integrēt skolotāja profesionālo kompetenci ar skolēna zināšanām un prasmēm.

Summary

The topicality of the study stems from the results of the OECD Programme for International Student Assessment (PISA) 2018, which indicate a significant decline in reading literacy among Latvian pupils. Although pupils have improved their ability to find information and comprehend it, compared to the results of pupils of other countries, Latvian pupils have lower results in areas of information assessment and information analysis. The small vocabulary of pupils, which interferes with the perception and comprehension of text, as well as inability to work with different sources, is also a major problem. In Latvia, reading results still differ and depend on a sex or a location of educational establishment. Girls have significantly higher achievements/results than boys, and Riga city pupils dominate over other Latvian schools with average and high achievements/results.

In the light of a fact that the beginning of a process of developing a smart reader originates in a primary school, an actual problem emerges how to achieve higher levels of reading among pupils in the learning process by teachers.

However, a study on the current objective and subjective needs of primary school pupils was carried out to ensure that the cooperation between a pupil and a teacher is successful in order to be able to address the problems mentioned above.

The purpose of the article is to analyse the profile of the pupil of Latvian primary school and to offer a number of pedagogical solutions for the development of his/her reading literacy in primary school.

The empirical study uses a questionnaire, which is theoretically based on and adapted to Latvian education studies, with closed and open questions. The contents of the questionnaire and the form of the questions are designed in such a way that make primary school pupils feel like experts providing advice to a personage mentioned in the questionnaire.

The study covered 819 Grade 2-3 Latvian primary school pupils (53% of the total number of respondents were pupils of Grade 2; 47% - Grade 3 pupils. Among respondents, 51% were girls and 49% were boys).

From a quantitative point of view, the percentage of respondents' responses according to the frequency of statements is reflected. From a qualitative point of view, the study carried out an analysis of respondents' statements. By using the generalized content units associated with the problem under investigation there has been calculated their distribution (in percentage) in terms of frequency, therefore there is no 100% division between the content units, as one respondent was able to provide a response that would result in multiple content units.

The study's data show that pupils read fiction most frequently. As statistically insignificant were considered the respondents' answers stating that they also read texts of another genre or style. This leads to the conclusion that in the learning process an understanding of reading as a process has to be expanded, and it can be done via work with different texts in terms of genres, styles, size and layout. Special attention should be paid to the work with digital texts, as well as to knowledge and skills of pupils on how to read, analyse and use different online information. Also, critical thinking and the ability to evaluate information credibility have to be improved.

Of all respondents, 82% visit the library, and these are statistically significant data that suggest how to use the school or local parish library as an expedient resource for improving reading literacy of pupils and acquire the experience of a smart reader.

Considering the different reading skills of boys and girls in primary school, particular attention should be paid to the regular monitoring of the dynamics of the development of boy reading skills.

As 64% of respondents believe that learning difficulties in some subjects arise due to their poor reading skills, this makes it necessary to plan work on the concepts/notions of mathematics, science, etc., to elaborate/adjust their lexical meaning, to create a greater link between subjects, thus transferring knowledge and skills acquired in one field to another.

Of the 802 respondents, 92% use the Internet daily. It is also important that 53% of pupils use social networks for obtaining and exchanging information. It is a remarkable fact that these resources should be used in the process of acquiring reading skills.

Since the work with digital/online texts requires some digital skills, 807 respondents responded which devices they are able to handle. Collected data shows that 97% of pupils think they can handle different devices. This does not mean that they do it purposefully, consequently the lack of material provision, lack of teachers' skills or reluctance to integrate pupils' skills into the learning process should not be a reason of their non-usage. In order to promote higher reading literacy results, it is important to integrate the professional competence of a teacher with the knowledge and skills of a pupil.

Literatūra References

- Anspoka, Z., & Tūbele, S. (2015). *Lingvodidaktika: latviešu valoda 1. –6. klasē. Monogrāfija*. Rīga: LVA.
- Anspoka, Z. (2012). Rakstpratība pirmskolā un skolā: dažas pēctecības problēmas un risinājumi. *Sabiedrība. Integrācija. Izglītība. Rēzeknes Augstskolas starptautiskās zinātniskās konferences materiāli. 2. daļa*, 21 – 30.
- Anspoka, Z. (2008). *Latviešu valodas didaktika 1. – 4. klasē. Monogrāfija*. Rīga: RaKa.
- Blakemore, S-J., & Frith, U. (2005). *The Learning Brain: Lessons for Education*. United Kingdom: Blackwell Publishing.
- Block, C.C., & Duffy, G.G. (2008). Research on teaching comprehension. Where we've been and where we've going. *Comprehension instruction. Research –based best practices*, New York: The Guilford Press, 19 – 37.
- Geske, A., Grīnfelds, A., Kangro, A., & Kiseļova, R. (2013). *Latvija OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā 2012 – pirmie rezultāti un secinājumi*. Rīga: LU Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultātes Izglītības pētniecības institūts.
- Geske, A., & Ozola, A. (2007). *Skolēnu sasniegumi lasītprasēm Latvijā un pasaulē*. Rīga: LU Akadēmiskais apgāds.

- Godwin - Jones, R. (2011). Emerging Technologies Autonomous Language Learning. *Language Learning and Technology*, 15(3), 4-11.
- Gootkina, N.I. (2010). School readiness in the context of the problem of preschool and primary school education continuity. *Psychological science and education. Perspectives on early childhood care and education*, 3, 85 – 91.
- Gutierrez, K.D., & Rogoff, B. (2003). Cultural Ways of Learning. Individual Traits or Repertoires of Practice. *Educational Researcher*, 32(5), 19 – 25.
- Hedegaard, M. (2002). *Learning and Child Development*. Denmark: Narayana Press.
- Huntsinger, C.S., Jose, P.E., Larson, S.L., Kreig, D.B., & Shaligram, C. (2000). Mathematics, vocabulary and reading development in Chinese American and European American children over the primary school years. *Journal of Education Psychology*, 92, 745 – 760.
- Krastiņa, E., & Pipere, A. (2004). *Mācību sasniegumu pašizvērtēšana*. Rīga: RaKa.
- Latham, G., & Faulkner J. (2013). Teachers of reading: Where new narratives in the virtual practice. *Australian Journal of Language and Literacy*, 36, 1. Retrieved from <https://www.questia.com/library/journal/1G1-318107070/teachers-of-reading-where-new-narratives-in-the-virtual>
- Latvija OECD Starptautiskajā skolēnu novērtēšanas programmā PISA 2018 –pirmie rezultāti secinājumi. (2019). Retrieved from https://www.izm.gov.lv/images/aktualitates/2019/OECD_PISA_2018.pdf
- Macintyre, C. (2007). *Understanding Children's Development in the Early Years*. London and NY: Routledge.
- Šteinberga, A. (2013). *Pedagoģiskā psiholoģija*. Rīga: RaKa.